

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340.12

О. М. Балинська

СЕМІОТИКА ПРАВА: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ ТА РОСІЇ

Наголошено, що прикладів використання семіотики українськими науковцями у сфері функціонування права майже немає, хоча є певні вагомні кроки у цьому напрямі. Продемонстровано результати наукових напрацювань у цій сфері українських учених у зіставленні їх з розвідками російських семіотиків. На основі аналізу наукових праць із проблем семіотики (семіології), зокрема у застосуванні цих знань до праворозуміння, авторка обґрунтувала власну позицію про становлення семіотики права як нової філософсько-правової парадигми зі своїм предметом вивчення і методологічним підходом.

Ключові слова: семіотика, семіологія, знак, означник, означуване, семіотика права, семіологія права.

Постановка проблеми. Не можна сказати, що українські науковці повністю оминули увагою вивчення знаків і знаковим систем, однак досліджень, що безпосередньо стосувалися б використання цих наукових знань у середовищі функціонування права, на жаль, в Україні майже немає. Водночас зазначимо, що українська наука має певні потенційні напрацювання у цій сфері.

Мета статті – продемонструвати наукові напрацювання українських дослідників, а також їхніх російських колег, що стали підґрунтям формування семіотики права як нового філософсько-правового напрямку.

Виклад основних положень. Насамперед треба віддати належне концепції мови О. Потебні (1835–1891), який ще у другій половині XIX ст. представив природу слова, що за своєю суттю близька семіотичному підходу до структури слова як трискладової одиниці. Цей український вчений у праці «Думка і мова» (Київ, 1993) у контексті аналітичного дослідження загальнотеоретичних проблем, що стосуються розвитку мовлення і мислення у їх взаємозв'язку, тобто співвідношення процесів продукування мовлення, його впливу і сприйняття почутого, ввів у структуру слова зовнішню форму, зміст і внутрішню

форму, що відповідає сучасним семіотичним елементам знаку – означуваному, означникові та значенню. Оскільки розуміння «внутрішньої форми» слова (знаку) може затиратися, то актуальною, згідно з концепцією Потебні, є потреба його перманентного поновлювання й реінтерпретації (або наративности і дискурсу, які знаний львівський філософ А. Карась вважає відповідниками [1, с. 7–14]). Це наводить на думку про необхідність перманентного підкріплення знакової інформації, що надходить у право зі суспільства та навпаки.

Однак уперше семіотичний підхід як такий був згаданий у дослідженнях українців наприкінці 70-х років і до того ж у контексті юриспруденції (зокрема, у працях званого сьогодні в Україні та за її межами науковця П. М. Рабіновича), а потім – на зламі 80–90-х років ХХ ст., але на цей раз винятково у філологічному контексті. Щоправда, спочатку йшлося лише про окремі напрями семіотики, зокрема структуру лексичної та граматичної семантики (В. Руснівський), яку застосовували навіть у вивченні особливостей текстів права, наприклад, через структурно-семантичний аналіз юридичних документів (Л. М. Сасенко). Надалі цей напрям розпочали включати у навчальні програми з гуманітарних дисциплін. Так, зокрема, І. Хоменко розкрила семіотичний характер логіки, запропонувавши цей аспект як один із розділів підручника з логіки для юристів (Київ, 1997; 2004).

Відповідно до зміни ідеологічних орієнтирів офіційної державної політики України змінювалося також методологічне підґрунтя науки, в яку дедалі впевненіше запроваджувалися нові дослідження Західної Європи та Америки. 2000 р. розпочали з'являтися перші українські видання (перекладні, а також авторські) зі системним розглядом семіотики, що надавало цій науці дедалі більшого поширення в Україні. До таких, зокрема, належить друге доповнене видання «Основ семіотики» Дж. Ділі за науковим редагуванням А. Карася (Львів, 2000), у якому українській громадськості вперше було запропоновано системну і цілісну працю в галузі знакових систем, окреслено вузлові пункти інтелектуальної інтерпретації людини і світу в контексті парадигми протистояння «реалізм – ідеалізм».

Крім цього, згодом А. Карась видав монографію «Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і неокласичних інтерпретаціях» (Львів, 2003), де у розділі «Контури семіотичної інтерпретації» зроблено спробу висвітлити розвиток громадянського суспільства як семіотично-дискурсивний процес з урахуванням особливостей українського соціального і культурного розвитку.

Заслуговує неабиякої уваги також тогорічний вихід у світ «Семіотики» (Київ, 2000) Г. Г. Почепцова, який подав цю науку як спосіб структуризації дійсності, що властивий людському мозку, як тип універсального аналізу об'єктів різної природи. Значна частина книги відведена семіотиці радянської цивілізації, що впливає на пострадянські країни, і це зорієнтувало на можливість застосування надбань семіотики у дослідженнях власне соціального контексту, зокрема сфери правовідносин.

Наступною хвилею розробок українських науковців із залученням знань зі сфери семіотики стали дисертації здебільшого із філософських спеціальностей та філософії права. Спочатку семіотика була тільки одним із аспектів дисертаційних робіт, наприклад, у контексті філософського символізму (П. В. Кретов; Одеса, 2000), а далі щоразу впевненіше як основне методологічне підґрунтя, скажімо, вивчення соціальної реальності (А. В. Чантурія; Луганськ, 2006), культурно-маркованих знаків історичних епох (Ю. П. Чала; Київ, 2006), антропологізму та когнітивної семантики (А. В. Шарипін; Київ, 2008), архетипної пам'яті (О. В. Дуброва; Дніпропетровськ, 2010), комунікативної стратегії телебачення (В. В. Бабенко; Київ, 2008) або середовища державного управління (В. М. Дрешпак; Харків, 2011) тощо.

Паралельно захищено дисертації філософсько-прикладного характеру, зокрема у сфері праворозуміння. До таких належать дослідження С. Е. Зархіної (Харків, 2005), де виконано реконструкцію історичного розвитку ідей, що стосуються філософського осмислення мови права та юридичної семіотики; П. М. Балтаджи (Київ, 2008), яка використовувала методологію семіотики для виявлення закономірностей та особливостей мови актів застосування права і визначення її залежності від рівня професійності, мовної підготовки, загальної та правової культури суб'єктів правозастосування; а також А. С. Токарської (Київ, 2008), яка здійснила, з одного боку, комплексний науково-теоретичний аналіз і вивчення ключових напрямів оптимізації регулювання правової комунікативної діяльності, а з іншого – їх комплексне філософсько-правове обґрунтування на підставі тих базових механізмів міжсуб'єктних інтеракцій, що лежать в основі генерування сучасного права, зокрема герменевтики, аксіології та семіотики. Символічна функція була виокремлена як одна з основних функцій законодавчих дефініцій у дослідженні Т. С. Подорожної (Львів, 2009). Структурно-семіотичний аналіз став суттєвим науковим доповненням для універсального методу інтерпретації у контексті вивчення А. М. Бернюковим

юридичної герменевтики як методології здійснення правосуддя (Львів, 2008). Декілька розділів присвячені дослідженню бінарно-опозиційного характеру правової дійсності, парадигматичної та синтагматичної систем права, невербальних і вербальних семіотичних систем права, принципу бінарних опозицій у тілесних практиках права (щоправда, римського) у докторській дисертації В. М. Вовк (Київ, 2011).

Дослідженням, дотичним до семіотики права, зокрема вивчення співвідношення права і символічної реальності, їх взаємодії та взаємовпливу стала монографія В. В. Речицького «Символічна реальність і право» (Львів, 2007), в якій проаналізовано поняття, функції та властивості символічної реальності (зокрема юридичної дійсності). Але тут, як зауважує один із дослідників прикладного застосування семіотики у праві Д. О. Бочаров, тільки окреслено право як «знакову систему, матеріалізовану в тексті закону ідеальною формою, яка здатна породжувати віртуальний простір «сутностей» і «смислів»..., спрямовувати соціальну активність адресата й упливати на його взаємини з іншими людьми та навколишнім світом» [2, с. 31]. Натомість про механізм виникнення такої знакової системи, тим більше про її функціонування як процес семіозису, не згадується.

Вдало здійснила загальнотеоретичне дослідження знаковості права у своїй дисертації «Праворозуміння крізь призму герменевтики» (Львів, 2010) Т. Дудаш, яка, зокрема, розкрила семіотичні засади правопозначення, символізацію мононорматики, розмежувавши правопозначення і правоназивання, ввівши цю проблематику в контекст герменевтичних аспектів процесу й результату праворозуміння та його впливу на офіційну інтерпретацію юридичних норм.

Останніми роками дедалі частіше з'являються публікації наукових статей із проблем семіотики права. Так, вивченням питань застосування семіотики у сфері права та правовідносин активно займається київський науковець О. Павлишин [3], але і він залишає осторонь семіологію, що є парадигмально цілісною методологічною основою для розробки нового підходу до праворозуміння. Прикладний аспект застосування семіотики у праві як оригінального методологічного підходу в розслідуванні злочинів, зокрема у розгляді речових доказів, вивчає згадуваний дніпропетровський дослідник Д. Бочаров [4].

Про юридичну семіотику говорить О. Мережко, який наголошує, що право і всі юридичні явища слід розглядати з двох основних точок розу: психологічної (або внутрішньої, цим займається юридична психологія) та символічної (або зовнішньої, що є предметом вивчення

юридичної семіотики) [5]. Але питання юридичної семіотики він порушує у контексті міжнародного права, зокрема, вважаючи, що «без семіотики права була б неможливою соціальна комунікація... в цьому, очевидно, і полягає функція юридичної семіотики – забезпечення юридичної комунікації у процесі розподілу прав та обов’язків у суспільстві» (про це йдеться у його монографії «Психологічна теорія міжнародного права «публічного і приватного»); Одеса, 2012). Цей знаний в Україні та за кордоном філософ права тільки порушує проблему, виокремлюючи приклади поведінки із державною символікою, випадки розгляду справ семіотичного характеру в міжнародних судах і навіть питання «символічного насильства». Однак невивчена концепція семіотики права, яку беруть за основу в такій важливій сфері, як судочинство.

Наші російські колеги значно більше уваги приділяють вивченню цієї науки і активно застосовують її методологію у прикладних дослідженнях. Можливо, далось взяти потужне наукове підґрунтя Московсько-Тартуської школи (чи напряму) семіотики. Щоправда, доречно говорити про два основні семіотичні центри в СРСР: у Москві (Вяч. Вс. Іванов, В. Н. Топоров, В. А. Успенський та інші) і Тарту (Ю. М. Лотман, Б. М. Гаспаров та інші); хоча немає сутнісної різниці між представниками цих центрів, які згодом об’єднали дослідників на основі змістових та організаційних принципів семіотики.

Напряму, який заснував Ю. Лотман (1922–1993), називають іманентизмом, бо в ньому обстоюється ідея іманентності тексту як складно організованого єдиного цілого. Цей вчений увів у сферу семіотичного мислення чинник свідомості, чим окреслив двоїстість знакової ситуації, яку називав «онтологічною передумовою перетворення світу предметів у світ знаків». Попри те, що Лотман вважав, начебто усе може бути об’єктом семіотики, він порушував також питання, за яких умов це можна сприймати як знак, тобто семіотично. І сам же давав відповідь, яка полягала не так у розкритті властивостей того, що ми вважаємо знаком, як у визнанні домінанти ментальної складової суб’єкта сприйняття (не об’єкт створює знак, а людина). Середовище функціонування знаків він називав семіосферою і вважав, що така сфера – це вся об’єктивна реальність, передана певними засобами і зреалізована здатністю людини до абстрагування [6].

У Росії того часу (90-і роки) розпочали з’являтися видання з проблем історії семіотики в СРСР. Одним із прикладів є праці Вяч. Вс. Іванова, у яких відтворено найважливіші досягнення радян-

ської науки у сфері теорії знакових систем. У них вивчалися питання застосування структурних лінгвістичних методів до аналізу різних типів знакових систем, хоча й нарівні з методами обчислювальної техніки та математичних методів кібернетики. Зокрема, монографія «Нариси з історії семіотики в СРСР» (Москва, 1976) була свідченням формування нової науки, яку на той час у Радянському Союзі тільки починали належно оцінювати. Набагато глибші дослідження у сфері історії семіотики та ролі в ній російських учених були відображені у наступних працях В. В. Іванова [7], що стали важливим підґрунтям для його послідовників.

Публікувалися також праці, що намагалися утвердити можливість філософії права у сфері семіотики. Одним із таких видань була монографія І. Грязіна «Текст права. Досвід методологічного аналізу конкуруючих теорій» (Талін, 1983). Тоді це дослідження вважали дещо претензійним, адже автор порушував питання про правовий текст як форму права, про різні концепції розуміння права (логіко-лінгвістичну й змістову), правовий реалізм і правовий концептуалізм, логічне та ірраціональне сприйняття права, правовий текст у культурі тощо. Вбачаючи у цій площині багате джерело для вивчення, І. Грязін видав низку своїх праць із філософії права, в яких центральним методом була саме семіотика [8].

Внеском у становлення семіотики в Росії були і дисертаційні роботи. Однією з найбільш пізнавальних стала докторська дисертація Е. А. Тайсіної. «Гносеологічні аспекти семіотики» (Казань, 1994), де авторка дає оригінальні несуперечливі визначення знаку і символу, демонструє нові моменти в діалектиці процесу пізнання, розкриває послідовність виникнення найважливіших проблем щодо експлікації семіотичних категорій.

Свого часу в Росії гостро дискутували щодо перспективності чи кризовості семіотики кінця ХХ ст. (згадаймо хоча б наукові суперечки навколо статті Є. Горного «Що таке семіотика?» [9]). Саме в цьому контексті було зіставлено семіотику та семіологію, не на користь останньої, яку вважали поширенням окремої лінгвістичної знакової теорії Ф. де Соссюра на загальну науку про знаки. Цю ідею розпочали активно впроваджувати в науковий обіг російські дослідники, базуючи на ній навіть навчальну літературу з проблем семіотики.

На той час назрівав «семіотичний бум», коли російські дослідники, близькі до філософії, намагалися застосувати семіотичну методологію мало не у всіх наукових сферах [10]. Тому зараз можна знайти

близько тисячі дисертацій, де хоч би згадується термін «семіотика» (нарівні з ним згадується і поняття «семіологія», але без їх розрізнення), а також до ста досліджень, де семіотика винесена у заголовок. Однозначно домінують розвідки з проблем семіотики мистецтва та літератури (пісні, храму, наскального мистецтва, поезії, моди, художнього тексту, музики, культури, ювелірних прикрас, фестивалю, музейних експозицій, архітектури, фотографії та іншого) і медицини (захворювань, шизофренії, психіатрії тощо).

Що стосується дослідження знаковості сфери права, то семіотика застосована у низці дисертацій, які здебільшого стосуються мови права, хоча трапляються і галузеві дослідження. Наприклад, відомі дисертації, де використано семіотику як методологічне підґрунтя у сфері кримінального права (О. С. Александров, Нижній Новгород, 2003; Н. А. Бондарева, Санкт-Петербург, 2003; І. М. Горячев, Ярославль, 2010; Ю. Є. Румянцева, Єкатеринбург, 2008), звичаєвого права (О. В. Дашин, Санкт-Петербург, 2005; І. Б. Ломакіна, Санкт-Петербург, 2005), податкового (І. П. Івановська, П'ятигорськ, 2009) та міжнародного права (В. О. Іконнікова, Москва, 2005). Значно більше досліджень загальнотеоретичного характеру, в яких вивчається, зокрема, мова закону (Н. І. Хабібুলіна, Москва, 1996), генезис мови права (Н. М. Ликова, Єкатеринбург, 2005), співвідношення права і мови (Г. С. Прокоф'єв, Москва, 2002), інформаційний аспект права (А. О. Вавілова) [77], діалогічність у теорії права (І. Л. Честнов, Санкт-Петербург, 2002), філологічне тлумачення норм права (Ю. С. Вашенко, Тольяті, 2002), право як явище правової культури (М. В. Разуваєв, Санкт-Петербург, 2000; С. Б. Зінковський, Москва, 2006), прагматизм у праві (Д. Г. Сизранцев, Санкт-Петербург, 2002), навіть взаємозв'язок права і реклами (М. В. Баранова, Нижній Новгород, 2010).

Основні логіко-мовні феномени в юриспруденції стали предметом аналізу в однойменній монографії О. Ф. Черданцева (Москва, 2012). Тут право подано як певну знакову систему інформації, а правове регулювання розглянуто як рух цієї інформації. Ця книга є своєрідним уточненням і доповненням (з урахуванням змін у юридичній науці та практиці) виданням, що вийшло у світ 1993 р., хоча і досі було особливо популярним у науковому середовищі.

Але, безперечно, найближчою за тематикою до цього дослідження є дисертація А. К. Саркісова «Семіотика права (історико-правове дослідження)» (Коломна, 2000). Попри те, що це перша у пострадянському науковому просторі семіотична розвідка у сфері права,

крім детального аналізу процесу становлення семіотики нового часу, ця праця не містить майже нічого, що стосувалося б такого дослідження. Хоча треба віддати належне Саркісову. Він окреслив сферу дії семіотичного методу дослідження, що виражений, на його думку, «в системному аналізі знакових конструкцій будь-якого понятійного апарату, що виводить на перший план знакову проблему формування тотожного розуміння і вираження понять, базованих на визначенні й оцінці фактів дійсності» [11, с. 24]. Проте не можемо погодитися з цим науковцем, що «в юриспруденції семіотика права може бути введена в науковий обіг як самостійна категорія загальної теорії права зі спрямуванням на вивчення правового знакового поля і відповідного взаємозв'язку правової мови та правового мислення» [11, с. 11]. Адже це не тільки загальнотеоретичний концепт: продемонструвавши всі філософські аспекти семіотики права і вивівши його семіологічні характеристики, можна відстоювати позицію, що семіотика права претендує на самостійний і самодостатній методологічний науковий рівень, а семіологія права здатна забезпечити методологічний аналіз вербальних знакових систем, зокрема у сфері функціонування права.

Усі наведені праці з проблем семіотики/семіології, зокрема щодо праворозуміння, дають основу для обстоювання власної позиції про усталення в науці нових методів або підходів: семіотичного (стосується пояснення знаків як таких і їх виникнення та поєднання у знакові системи) та семіологічного (щодо механізму руху знаків як текстового семіозу та прояву їх лінгвістичного прагматизму) [12]. Хоча треба зауважити, що це зробити дала змогу спеціальна література не тільки з проблем семіотики (семіології), а й питань методології як сукупності способів, засобів, методів, принципів і підходів наукового і практико-прикладного пізнання.

На основі аналізу праць цих і багатьох інших учених, зіставлення їхніх наукових поглядів і підходів, а також адаптації їх до сфери правовідносин стало можливим дослідження онтологічних засад правових знаків як специфічної форми буття права, вивчення їх соціально-психологічної природи, доведення їх значущості у пізнанні правової дійсності, розкритті семіотичної складової правової природи людини та праксеологічного спрямування цього аспекту в контексті правовідносин. Загалом аналіз стану дослідження проблем семіотики права дав змогу розробити комплексний підхід до права як предмета семіотичного й семіологічного аналізу, що демонструє його знакову природу й пояснює його як феномен мови (вербальної та невербальної комуніка-

ції). У цьому контексті особливо цінні наукові розробки, що дають можливість дослідити роль правових знаків у правотворчості, праворозумінні та правореалізації.

Такий значний масив обраної наукової основи виникнення семіотики права не свідчить про максимальну вивченість проблем виникнення й функціонування соціальних і, зокрема, правових знаків або, навпаки, про штучність застосування різноманітних наукових напрямів до сфери права. Ці праці лише сприяли у розкритті сутності семіотики та семіології права як нової філософсько-правової парадигми з урахуванням усіх можливих ракурсів. А те, що сучасна семіотика дає можливість розглядати предмети вивчення різних наукових дисциплін (від фізики, хімії та біології до трансперсональної психології та державного управління) як «текстові» функціональні знакові системи, стало об'єктивним стимулом, щоби застосувати семіотичний / семіологічний підхід до права. Через аналіз правових знаків семіотика робить право більш «зрозумілим», а отже, і більш передбачуваним і комфортабельним у сприйнятті, адже вона певною мірою «спрощує» правову дійсність, зводячи її до знаків.

Висновки. Підсумовуючи, слід зауважити, що постановка проблеми вивчення права як системи соціальних знаків у вітчизняній науці певною мірою здійснена. Про знаковість права йдеться у наукових дослідженнях із психології, соціології, логіки, лінгвістики і навіть теорії державного управління. Але є низка питань, що залишаються дискусійними і потребують концептуального вирішення власне у сфері юриспруденції: починаючи від категоріального розрізнення напрямів семіотики (в основному це стосується семіотики й семіології) та визначення сфери наукової належності семіотики права (загальної теорії чи філософії права) – до онтологічного взаємозв'язку означника з означуваним як елементів правового знаку (безпосереднього чи за допомогою свідомості людини) та визнання їх впливовості у правовій поведінці соціальних суб'єктів. Є й інші проблеми, які залишились поза увагою науковців. Попри те, що семіотичний підхід розпочинають активно застосовувати у дослідженні юридичної практики (правотворчості, офіційного тлумачення, криміналістики, судочинства тощо), зовсім не вивченою залишається сама концепція семіотики права як нового напрямку філософії права, що може забезпечити дослідження права і правовідносин як системи специфічних функціонально зорієнтованих знаків. Тому окреслене предметне коло дослідження виокремлює для вивчення та аналізу семіотичні форми буття права (знаки, ко-

ди, їх соціальні сигнали), пізнавальні властивості правових знаків, їх соціальну зумовленість, функціональність і прагматизм у контексті правовідносин, що загалом дає підстави вважати семіотику права окремою філософсько-правовою парадигмою зі своїм предметом і методологічним підходом.

1. Ділі Дж. Основи семіотики / Дж. Ділі; перекл. з англ. та наук. ред. А. Карась. – 2-е доп. вид. – Львів: Арсенал, 2000. – 232 с.

2. Бочаров Д. Уроборос або Символічна реальність і право / Д. Бочаров // Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи): статті учасників Четвертого всеукр. «круглого столу» 28–29 листопада 2008 р. – Львів: Край, 2009. – С. 31–39.

3. Павлишин О. Проблеми реформування правової системи України в контексті семіотико-правових досліджень / О. Павлишин // Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи): статті учасників Міжнарод. круглого столу (м. Львів, 3–5 грудня 2010 року). – Львів: Галицький друкар, 2010. – С. 475–482; Павлишин О. Семіотичний аналіз права в контексті праксеологічних досліджень / О. Павлишин // Філософські та методологічні проблеми права. – № 1. – 2011. – С. 48–56; Павлишин О. Теоретичні витоки, предмет і структура семіотики права / О. Павлишин // Філософські та методологічні проблеми права. – № 2. – 2011. – С. 44–51.

4. Бочаров Д. Функціонування доказів як семіозис: від фактичних даних – до фактів / Д. Бочаров // Право України. – 2012. – № 7. – С. 127–132; Бочаров Д. Юридичний доказ як динамічна знакова конструкція / Д. Бочаров // Право України. – 2011. – № 2. – С. 186–191.

5. Мережко А. Юридическая семиотика и юридическая герменевтика / А. Мережко // Государственная практика: газета українських юристів: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravo.ua/article.php?id=10001433>

6. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров: Человек. Текст. Семиосфера. История / Ю. М. Лотман. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 464 с.; Лотман Ю. М. Семиосфера / Ю. М. Лотман. – СПб.: Искусство-СП, 2000. – 704 с.; Лотман Ю. М. Семиотика и сегодняшний мир / Ю. М. Лотман. – СПб.: Искусство-СПБ, 2003. – 624 с.; Лотман Ю. М. Статьи по семиотике искусства / Ю. М. Лотман. – СПб.: Академический проект, 2002. – 544 с.

7. Иванов В. В. Избранные труды по семиотике и истории культуры / В. В. Иванов. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1998.

8. Грязин И. Н. Аналитическая философия права: Современные тенденции: (Аналитический обзор) / И. Н. Грязин // Современная аналитическая философия: сб. обзоров и реф. – М.: ИНИОН, 1988. – Вып. 1. – С. 174–197; Грязин И. Н. Методология права: Общие проблемы и отраслевые особенности / И. Н. Грязин. – М.: Tartuskii gosudarstvennyi universitet, 1988. – 284 с.

9. Горный Е. Что такое семиотика? / Е. Горный // Радуга. – М., 1996. – С. 168–175.

10. Сироткин Н. Тотальность семиотического знания / Н. Сироткин // Post Семиотика: Учебно-справочно-научный портал по семиотике: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://post.semiotics.ru/total.htm>

11. Саркисов А. К. Семиотика права (историко-правовое исследование): дисс. ... кандидата юрид. наук: специальность 12.00.01 «Теория и история права и государства; История правовых учений» / Андрей Константинович Саркисов. – Коломна, 2000. – 222 с.

12. Балинська О. М. Семиотика права: монографія / О. М. Балинська. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 416 с.

Балинская О. М. Семиотика права: история становления в Украине и России.

Акцентируется, что примеров использования семиотики украинскими учеными в сфере функционирования права почти нет, хотя есть некоторые важные шаги в этом направлении. Продемонстрировано результаты научных работ в этой сфере украинских ученых в сопоставлении их с исследованиями русских семиотиков. На основе анализа научных трудов из проблем семиотики, в частности, в применении к правопониманию, автор выводит собственную позицию о становлении семиотики права как новой философско-правовой парадигмы со своим предметом изучения и методологическим подходом.

Ключевые слова: семиотика, семиология, знак, обозначатель, обозначаемое, семиотика права, семиология права.

Balynska O. M. Semiotics of LAW: becoming history in Ukraine and Russia.

On the basis of analysis of scientific labors from the problems of semiotics, in particular in application to understanding of law, an author destroys own position about becoming of semiotics of law as new philosophical-legal paradigms with the article of study and methodological approach. The author takes problem study of law as a system of social characters in science. The symbolic of law referred in scientific research of psychology, sociology, logic, linguistics and even the theory of public administration. But there are many issues that remain controversial and require proper solution concept in law: from the categorical distinction between areas of semiotics (mostly applies semiotics and semiology) and defining the scope of the scientific origin of semiotics of law (general theory or philosophy of law) – to the ontological relationship of signifier signified as elements of the legal sign (directly or through consciousness) and the recognition of their influence in the legal behavior of social actors. There are other problems that remained unnoticed scientists. Although the semiotic approach are beginning to be used in the study of legal practice (law-making, official interpretation, criminology, justice, etc.), is not studied the concept of

semiotics of law as a new direction of philosophy of law, which may provide legal research and law as a system of specific functional oriented characters. Therefore, the objective outlined circle study isolates for the study and analysis of semiotic forms of being law (signs, codes, their social cues), cognitive properties of legal signs, their social dependency, functionality and pragmatism in the context of relationships, which generally suggests semiotics of law as philosophical legal approaches with its subject and methodological approaches.

Key words: *semiotics, semiology, sign, design, designated, semiotics of law, semiology of law.*

Стаття надійшла 25 грудня 2013 р.

УДК 340.122

О. М. Блавацька-Калінська

ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ЗЛОЧИН» У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОМУ ВЧЕННІ Г. ГЕГЕЛЯ

Досліджено філософсько-правову спадщину німецького вченого Г. Гегеля щодо тлумачення поняття «злочин» як суспільно небезпечного винного діяння, що порушує буття свободи і завдає шкоди іншим індивідам і належить до сфери карного права; розглянуто діалектичне розуміння вченим злочину, що є «першим примусом», насильством, порушуючи буття свободи, в його конкретному розумінні, та права. Ідеться про розуміння кари за злочин, що повинна бути рівноцінною вині особи та її усвідомленню вчинення діянь.

Ключові слова: *злочин, примус, покарання, суспільно небезпечне діяння, винне діяння.*

Постановка проблеми. У процесі вдосконалення європейської правозахисної системи та підвищення рівня демократизації суспільства, формування загальноєвропейського наукового простору особливої актуальності набуває осмислення поняття «злочин» у філософсько-правовому вченні провідних науковців. У цьому контексті в умовах сучасних соціальних, психологічних, економічних змін, демократичних перетворень і побудови громадянського суспільства важливого значення набуває розуміння цього поняття у філософському вченні відомого німецького філософа права Г. Гегеля.